

ชุมชนทางเลือก : กรณีศึกษาอาศรมวงศ์สนิท

Alternative Community : Case Study of Wongsnit Ashram

กุนที สว่างวงศ์ธรรม¹ และนฤมล อรุโณทัย²

Kunnatee Swangwongtham Narumon Arunotai

บทคัดย่อ

การพัฒนาประเทศที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แม้ว่าจะทำให้เกิดความก้าวหน้าในหลายด้าน แต่ก็ส่งผลกระทบต่อและก่อให้เกิดปัญหามากมาย จึงมีความพยายามค้นหาทางเลือกใหม่สำหรับการพัฒนา บทความนี้บรรยายถึงความเป็นมา การก่อตั้ง เป้าหมาย การดำเนินกิจกรรม และนโยบายของชุมชนทางเลือกที่มีต่อสังคม เพื่อวิเคราะห์ว่าชุมชนทางเลือกสามารถจะมีส่วนบรรเทาปัญหาในปัจจุบันได้หรือไม่ โดยชุมชนที่ศึกษา คือ อาศรมวงศ์สนิท จังหวัดนครนายก ซึ่งเป็นชุมชนที่มุ่งเน้นการใช้ชีวิตเรียบง่าย ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของสมาชิกเพื่อรับใช้และพัฒนาสังคม จากการศึกษาพบว่าสมาชิกของชุมชนส่วนมากคือนักกิจกรรมที่ต้องการทำงานเพื่อสังคมพร้อมกับดำเนินชีวิตเรียบง่าย ชุมชนอาศรมวงศ์สนิทถือเป็นการสร้างสังคมตัวอย่างและสร้างแรงบันดาลใจให้สังคมภายนอกได้เห็นว่าการใช้ชีวิตที่แตกต่างและการปฏิบัติตามเป้าหมายนั้นไม่ใช่เรื่องที่เป็นไปไม่ได้

¹ นิสิตระดับมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

d_sine@live.com

² อาจารย์ประจำ สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชุมชนทางเลือกให้ความสำคัญและพัฒนาคุณภาพของมนุษย์โดยผ่านการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน ปลูกฝังความห่วงใยธรรมชาติและสร้างประโยชน์เพื่อสังคม ชุมชนทางเลือกเป็นการพัฒนากระแสรองที่ใช้เป็นทางออกและเป็นการชะลอความรุนแรงจากการครอบงำของการพัฒนากระแสหลักได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากมีการเผยแพร่แนวคิดและปฏิบัติการไปสู่วงที่กว้างขึ้น

คำสำคัญ: ชุมชนทางเลือก การพัฒนากระแสรอง ชุมชนอาศรมวงศ์สนิท

Abstract

National development process centered around economic growth has led to progress in various aspects, yet it has caused negative impact and problems. Therefore, there has been an effort to identify alternative paths of development. This article describes the history of establishment, goals, activities and the implications of alternative communities to the society; and to analyze whether the community can help easing current problems. The case study is Wongsanit Ashram in Nakhon Nayok Province. This community focuses on simple living, promotes the learning and development of its members in order to serve and contribute to the society. The study found that most of the members of the community are activists who want to serve the society while leading a simple lifestyle. The influence of the community on the wider society is quite limited, but it

is regarded as a social example and inspires many to realize that having alternative living and following non-mainstream goals are possible. In conclusion, alternative communities focus on human development through living and practicing as community, cultivating members to conserve nature and devote to the betterment of a society so alternative communities can help easing social ailments and domineering roles of mainstream development especially if the concept and practice becomes more widespread.

Keywords: alternative community, alternative development, Wongsnit Ashram

บทนำ

ประเทศไทยรับการพัฒนามาตามกระแสหลักซึ่งเป็นรูปแบบการพัฒนาของตะวันตกที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมาใช้เป็นหลักในการพัฒนาประเทศ ส่งผลให้สังคมไทยซึ่มซบเอาค่านิยมของความสัมพันธ์และบริภคคานิยมหลอมรวมเข้าไปอยู่ในวิถีการดำรงชีวิต ทำให้ผู้คนก้าวห่างจากการดำรงชีวิตแบบเรียบง่ายใกล้ขีดธรรมชาติมาป็นต้องแก่งแย่งเพื่อแสวงหาและเป็นเจ้าของทรัพยากร สังคมมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น วัฒนธรรมและวิถีการดำรงชีวิตที่สั่งสมอย่างยาวนานในชุมชนต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบจากที่เคยพึ่งพาตนเองได้ก็ต้องอาศัยเทคโนโลยี ทุน และความรู้จากภายนอกเพื่อให้เข้ากับกระแสการพัฒนา การโหมใช้ทรัพยากรต่างๆ เพื่อการผลิตทำให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศทางธรรมชาติ ซึ่งผลกระทบแง่ลบจากการพัฒนาตามกระแสหลักนี้นับวันจะรุนแรงและเป็นปัญหาเรื้อรังมาก ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการพัฒนาเศรษฐกิจกระจุกตัวอยู่ในมือของคนกลุ่มเล็กๆ ที่ได้ครอบครองอำนาจและทรัพยากร แต่คนส่วนใหญ่กลับต้องร่วมรับภาระจากปัญหาที่เกิดขึ้น

ด้วยความตระหนักในผลกระทบของการพัฒนาตามกระแสหลัก จึงมีคนบางกลุ่มค้นหาแนวทางการพัฒนาในรูปแบบอื่นๆ เพื่อเป็นทางเลือกในการดำเนินชีวิต หรือค้นหาการพัฒนากระแสรองเพื่อบรรเทาปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเดินตามการพัฒนากระแสหลักแบบที่ผ่านมา ส่งผลให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มคนที่ต้องการหลีกเลี่ยงหนีการครอบงำและการใช้ชีวิตในกระแสหลักและเกิดการก่อตัวของชุมชนเล็กๆ ที่หลากหลาย

ในประเทศไทยเองตลอดระยะเวลา 40 ปีที่ผ่านมาได้เกิดชุมชนทางเลือกขึ้นหลายแห่ง (สุนิสา จำวิเศษ, 2552:6, กาญจนนา แก้วเทพ, 2538:160) ซึ่งการพัฒนาตามแนวทางนี้ได้เน้นที่การปลูกจิตสำนึกให้ผู้ร่วมอุดมการณ์พัฒนาทางเลือกได้ตระหนักและเล็งเห็นในพลังและศักยภาพของตนเองว่าจะสามารถฟื้นฟู ดำรงอยู่ และพัฒนา อันนำไปสู่การปฏิบัติจริงในชุมชนบนฐานของการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน เพื่อหาทางออกจากการครอบงำของกระแสจากภายนอกชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระแสทุนนิยม (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2540:26)

การรวมกลุ่มเป็นชุมชนทางเลือกมีทั้งที่เป็นแบบชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมที่ปรับเปลี่ยนแนวคิดและวิถีการปฏิบัติเพื่อหลีกเลี่ยงนอกรากการพัฒนากระแสหลัก และชุมชนก่อตั้งใหม่ที่เกิดจากการรวมกันของกลุ่มคนที่มีอุดมการณ์และเป้าหมายเดียวกันมาอยู่ร่วมกันเพื่อดำเนินกิจกรรมและใช้ชีวิตให้บรรลุเป้าหมายของชุมชน ซึ่งชุมชนก่อตั้งใหม่ในประเภทหลังนี้มีความน่าสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าถึงสาเหตุของการก่อตัว เป้าหมายของชุมชน รวมทั้งการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนว่าปัจจัยใดที่ทำให้ผู้คนที่มีความหลากหลายเข้ามารวมตัวกัน และการเกิดขึ้นของชุมชนเหล่านี้สะท้อนและส่งผลกระทบต่อสังคมใหญ่บ้าง

บทความนี้เขียนขึ้นจากการศึกษาแนวคิดและความหมายของชุมชนทางเลือกในฐานะทางเลือกของการพัฒนา โดยศึกษารูปแบบและวิเคราะห์ปัจจัยการเกิด การดำรงอยู่ ปัญหาและอุปสรรคของชุมชนทางเลือกในบริบทสังคมไทย รวมทั้งศึกษาความสัมพันธ์และผลของชุมชนทางเลือกที่มีต่อสังคมไทย ซึ่งชุมชนที่ผู้เขียนเลือกเป็นตัวอย่งในการศึกษา ได้แก่ ชุมชนอาศรมวงศ์สนธิ จังหวัดนครนายก ซึ่งเป็นชุมชนนอกกระแสหลักที่มุ่งเน้นใน

การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของสมาชิก และจัดกิจกรรมเพื่อรับใช้และพัฒนาสังคม

การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการทบทวนเอกสารและเก็บข้อมูลปฐมภูมิจากชุมชนทางเลือกที่ใช้เป็นกรณีศึกษา โดยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยมีแนวคำถามหลักประกอบการสัมภาษณ์ในประเด็นต่างๆ เช่น อุดมการณ์เริ่มแรกในการก่อตั้งชุมชน วิธีการดำเนินการเพื่อก่อตั้งชุมชน กฎและระเบียบภายในชุมชน การดำเนินชีวิตภายในชุมชน ลักษณะงานและกิจกรรมของชุมชน การประเมินผลของชุมชน การวางแผนชุมชนในอนาคต ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับสังคมภายนอก รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่ประสบทั้งจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชน และผู้เขียนได้เก็บข้อมูลโดยการสังเกตปฏิบัติการในชุมชน เช่น วิธีการทำงาน วิธีการดำเนินชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างกันภายในชุมชน เพื่อใช้เป็นข้อมูลเพิ่มเติมและใช้เป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้อีกชั้นหนึ่ง

ชุมชนทางเลือก : การพัฒนาทางเลือกเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะ

นักวิชาการและองค์กรต่างๆ ให้ความหมายและคำจำกัดความของการพัฒนาแตกต่างกันออกไปทั้งตามแต่ละยุคสมัยและแนวคิดของแต่ละสำนัก (Pieterse, 2010:5-17) ในช่วงยุคล่าอาณานิคมจนถึงช่วงหลังสงครามโลก ความหมายของการพัฒนาจะมุ่งเน้นไปที่ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การเจริญเติบโตทางอุตสาหกรรม และการพัฒนาสังคมและการเมืองให้ทันสมัย ซึ่งกลายเป็นแนวการพัฒนากระแสหลัก ผู้นำด้านแนวคิด

นี่คือประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ประเทศตะวันตกซึ่งเป็นเจ้าอาณานิคมและประเทศสหรัฐอเมริกา

การมุ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ยึดเอาประเทศอุตสาหกรรมเป็นแม่แบบในการพัฒนา ทำให้เกิดความก้าวหน้าในหลายด้าน แต่ก็ส่งผลเสียตามมามากมายไม่ว่าจะเป็นความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ ความยากจน อัตราการว่างงานเพิ่มขึ้น มาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนลดลง คนในชนบทต้องอพยพเข้าสู่เมืองเพื่อหางานทำ ทำให้ชุมชนชนบทถูกทิ้งให้เหลือแต่เด็กและคนชรา การมุ่งพัฒนาภาคอุตสาหกรรมส่งผลให้เกิดความความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนำไปสู่ความขัดแย้งในสังคม นอกจากนี้ระบบการบริหารทางเศรษฐกิจ การเมือง และระบบราชการซับซ้อนและขาดประสิทธิภาพและมีลักษณะรวมศูนย์อำนาจการบริหารและการตัดสินใจ (สุดใจ พูลพานิชย์กิจ, 2547:180-184) เกิดปัญหาการทุจริตประทุติมิชอบในแวดวงราชการและการเมือง รัฐไม่มีประสิทธิภาพในการสร้างความเป็นธรรม การกำหนดเป้าหมายและการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาส่วนใหญ่จะตกอยู่ในมือของภาครัฐ ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการ ทั้งๆ ที่ปัญหาชุมชนที่เกิดขึ้นมีมากกว่าขีดความสามารถในการจัดการของภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว อีกทั้งเป็นการบั่นทอนความเป็นชุมชน ศักยภาพของคนในชุมชนไม่ได้รับการพัฒนา และยังเป็นการสร้างค่านิยมที่ไม่ถูกต้องให้กับชุมชนที่เฝ้ารอการแก้ไขปัญหาจากภาครัฐ รัฐจึงกลายเป็นผู้จัดสวัสดิการสังคมแก่ชุมชนแทบทั้งหมด การติดต่อสัมพันธ์กันของผู้คนเป็นแบบ τυதியุมิ คือ รู้จักกันเพียงผิวเผินและเป็นทางการ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2544:2-10) การพัฒนาตามกระแสหลักทำให้มนุษย์ให้ความสำคัญกับการเป็นปัจเจกไม่ใส่ใจกับผู้คนและ

สิ่งแวดล้อมรอบข้าง ความสัมพันธ์เชิงลึกระหว่างคนในชุมชนสูญหายไป ความสัมพันธ์ระดับจิตใจ ความผูกพันและการเสียสละช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในชุมชนลดน้อยลง

ด้วยปัจจัยดังที่กล่าวมานี้ จึงทำให้เกิดแนวความคิดการพัฒนาอีกกระแสหนึ่ง คือ การพัฒนาทางเลือก (Alternative Development) ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสังคม ชุมชนและมนุษย์ แนวความคิดการพัฒนาทางเลือกไม่ยึดติดกับการพัฒนาที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่เป็นการพัฒนาที่เน้นการรวมกลุ่มเป็นชุมชนที่ออกแบบวิถีชีวิตแตกต่างจากกระแสหลัก แนวคิดชุมชนทางเลือกนั้นมีทั้งการรื้อฟื้นชุมชนท้องถิ่นที่กำลังถูกการพัฒนากระแสหลักกลืนกลายให้ปรับตัวโดยหวนกลับมา มีแนวคิดและการปฏิบัติที่เป็นจุดแข็งในแบบเดิมและผสมผสานกับสิ่งใหม่ๆ ที่เลือกสรรให้เหมาะสมกับชุมชน และการก่อตั้งชุมชนใหม่เพื่อตอบสนองจุดประสงค์ที่แตกต่างกันไป เช่น บางชุมชนมีจุดประสงค์ด้านเศรษฐกิจ ด้านจิตวิญญาณ ด้านการศึกษา ด้านจรรโลงสังคม ฯลฯ จากการศึกษากลุ่มชุมชนทางเลือกกว่า 100 ชุมชนในซีกโลกตะวันตกตลอดระยะเวลากว่า 15 ปี ของคอรีน แม็คคัลพลินและการ์ดอน เดวิดสัน (2534: 16-27) พบว่าวัตถุประสงค์ของการก่อตั้งชุมชนทางเลือกได้แก่

1. วัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจ การอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนทำให้สมาชิกสามารถลดค่าใช้จ่ายและแบ่งปันทรัพยากรระหว่างกันได้ เช่น ชุมชนแบบสหกรณ์ หรือ Co-operative Communities ที่สมาชิกเป็นเจ้าของร่วมกัน แบ่งปันหน้าที่ความรับผิดชอบ แบ่งปันค่าใช้จ่ายชุมชนแบบเคหะร่วม หรือ Co-housing Communities ที่สมาชิกอยู่ร่วมกันโดยมีเป้าหมายเฉพาะเจาะจงเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและความประหยัด โดยการปรุงอาหาร

และการดูแลเด็กร่วมกัน ซึ่งชุมชนจะออกแบบบ้านและสิ่งอำนวยความสะดวกที่ ต้องใช้ร่วมกันเพื่อสนับสนุนความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน

2. วัตถุประสงค์ทางการเติบโตทางจิตวิญญาณ เช่น ชุมชนแบบศาสนา หรือ Religious Communities เป้าหมายชุมชนจะตั้งอยู่บนพื้นฐานของศาสนาหรือจิตวิญญาณ ชุมชนแบบหมู่บ้านนิเวศ หรือ Eco-Village Communities ที่มีเป้าหมายอยู่บนพื้นฐานของความปรารถนาที่จะสร้างชุมชนที่สิ่งแวดล้อมและสังคมมีความยั่งยืน

3. วัตถุประสงค์เพื่อบริการ ช่วยเหลือสังคม เพื่อเสนอแนวทางใหม่ให้สังคม รวมทั้งเป็นแหล่งถ่ายทอดบทเรียนและความชำนาญต่างๆในชุมชนไปสู่ภายนอก ตัวอย่างชุมชน ได้แก่ ชุมชนสเตล (คอรีน แม็คคัลพลินและการ์ดอน เดวิดสัน, 2534:115-118) ซึ่งเป็นชุมชนของเหล่าปัญญาชน อาทิ นักวิทยาศาสตร์ วิศวกร นักวิชาการ ฯลฯ ที่มุ่งพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการพึ่งตนเองในขั้นที่สามารถผลิตอาหารและพลังงานได้อย่างพอเพียง ชุมชนได้พัฒนาเทคโนโลยีที่เรียกว่า นิเวศเทคโนโลยี (Eco-tech) คือ เทคโนโลยีที่ไม่เพียงลดต้นทุนการผลิต หากยังสอดคล้องกับระบบนิเวศ นอกจากนี้ชุมชนยังมีศูนย์สุขภาพแบบองค์รวมที่มีการตรวจสอบวินิจฉัยโรคทางนิเวศวิทยาที่เกิดจากสารเคมีทางอาหาร มลภาวะในอาหาร และโรคมุมิแพ้ที่เกิดจากสารเคมีในอาคารที่พักอาศัย เป็นต้น

ในบางประเทศ ชุมชนทางเลือกที่ก่อตั้งใหม่มีจำนวนเพิ่มขึ้นและขยายวงออกไปมากขึ้น ชุมชนเหล่านี้มีหลากหลายรูปแบบดังที่กล่าวแล้วข้างต้น ขบวนการชุมชนทางเลือกที่ก่อตั้งใหม่นี้ได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มเป็นเครือข่าย และเผยแพร่ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการก่อตั้ง การดำเนินโครงการ กิจกรรม การบริหารจัดการ การรวบรวมรายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับ

ชุมชน ทำเนียบรายชื่อชุมชน การเข้าร่วมเป็นสมาชิกชุมชน ฯลฯ ไว้ในเว็บไซต์ ตัวอย่างเช่น <http://www.ic.org/> นอกจากนี้ยังมีนิตยสารและสิ่งพิมพ์เผยแพร่อื่นๆ อีกด้วย

ภาพที่ 1 ตัวอย่างชื่อของชุมชนทางเลือกและเครือข่าย
ที่ชุมชนเหล่านี้รวมตัวกัน

ชุมชนทางเลือกมีเป้าหมายหรืออุดมการณ์ในการหลักหนีวิถีทางของการพัฒนากระแสหลัก โดยการรวมตัวกันของกลุ่มคนที่เลือกจะอาศัยหรือทำงานร่วมกันเพื่อที่จะติดตามเป้าหมายหรือวิสัยทัศน์ร่วมกัน ซึ่งชุมชนทางเลือกดังกล่าวไม่ได้มีแค่เป้าหมายหรืออุดมการณ์ในการก่อตั้งเท่านั้น แต่ยังต้องมีแนวทางปฏิบัติหรือระเบียบกฎเกณฑ์ภายในชุมชนเพื่อทำให้ชุมชนสามารถบรรลุเป้าหมายหรืออุดมการณ์ที่ตั้งไว้ อีกทั้งเป้าหมายนั้นไม่ใช่แค่เป็นเพียงส่วนหนึ่งแต่เป็นทั้งหมดของวิถีชีวิต ชุมชนทางเลือกต่างกับองค์กรโดยทั่วไป และต่างจากขบวนการทางสังคม เพราะมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นแบบชุมชนและยึดหลักจริยธรรมในการอยู่ร่วมกัน (Shenker, 1986:6)

ชุมชนทางเลือกในประเทศไทย

ผู้เขียนได้แบ่งชุมชนทางเลือกในประเทศไทยออกเป็น 2 รูปแบบตามพื้นฐานการก่อตั้ง คือ 1) ชุมชนดั้งเดิมที่มีการรื้อฟื้นรูปแบบวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ในชุมชนขึ้นมาใหม่ให้เป็นไปตามแนวทางการพัฒนากระแสรอง และ 2) ชุมชนก่อตั้งใหม่ที่เกิดจากการรวมตัวกันของปัจเจกชนที่มีความตั้งใจและอุดมการณ์สิ่งเดียวกันมาร่วมกันใช้ชีวิตในรูปแบบชุมชนและสร้างวิถีการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

ในประเทศไทย ชุมชนทางเลือกประเภทหรือฟื้นสังคมดั้งเดิมมีอยู่จำนวนมากและเป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายมากกว่าชุมชนประเภทตั้งใหม่ ซึ่งแตกต่างจากชุมชนทางเลือกในต่างประเทศ โดยเฉพาะในซีกโลกตะวันตกที่ชุมชนประเภทก่อตั้งใหม่จะมีจำนวนมากและเป็นที่ยอมรับมากกว่า ทั้งนี้เนื่องจากประเทศในซีกโลกตะวันตกนั้นแทบไม่เหลือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมอีกต่อไปแล้ว (ประชา หุตานวัตร, สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2555) ผู้คนส่วนใหญ่อพยพมาอาศัยในเมืองทำให้ชุมชนหมู่บ้านมีวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ในแง่ชุมชนดั้งเดิมเหลืออยู่น้อยมาก ในขณะที่ชุมชนดั้งเดิมในประเทศไทยมีการอยู่คงตัวของหมู่บ้านเป็นระยะเวลายาวนาน ชุมชนหมู่บ้านไทยมีลักษณะเป็นชุมชนที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีแรงเกาะเกี่ยวภายในวัฒนธรรมชุมชน ทั้งในระบบเครือญาติและครอบครัว อีกทั้งทรัพยากรธรรมชาติก็ยังคงอุดมสมบูรณ์ ทำให้เกิดการแบ่งปันกันได้ชุมชนแต่ในปัจจุบัน ชุมชนเหล่านี้ก็กำลังเผชิญกับกระแสการเปลี่ยนแปลง (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2540:23-25, 51)

แม้ว่าชุมชนทางเลือกที่ก่อตั้งใหม่ในประเทศไทยจะมีจำนวนไม่มาก แต่ก็มีชุมชนทางเลือกที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในวงกว้าง คือ ชุมชนอโคก ซึ่งมี

ชุมชนย่อยๆ ในทุกภูมิภาคของประเทศไทย บางแห่งก็เป็นชุมชนสร้างใหม่ที่มีสมาชิกเข้ามารวมตัวกัน บางชุมชนก็เป็นชุมชนท้องถิ่นเดิม แต่ได้มีการคัดกรองและรับเอาสมาชิกที่มีอุดมการณ์ร่วมกันเข้ามาเพิ่ม นอกจากชุมชนอโคก ซึ่งใช้หลักการของศาสนาและความเชื่อ ความศรัทธาในการดำเนินชีวิตแล้ว ยังมีชุมชนทางเลือกที่จิตใจก่อตั้งอีกหลายแห่ง เช่น ชุมชนพันพรรณา จังหวัดเชียงใหม่ เป็นชุมชนที่มีวัตถุประสงค์ในทดลองทางการเรียนรู้เพื่อความเรียบง่ายในการดำเนินชีวิตโดยการพึ่งพาตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ รวมทั้งรวบรวมและจัดทำธนาคารเมล็ดพันธุ์พืช (โจน จันได. สัมภาษณ์. 11 ธันวาคม 2555) นอกจากนี้ก็มีชุมชนอาศรมวงศ์สนิท จังหวัดนครนายก ซึ่งเป็นชุมชนทวนกระแสที่สร้างทางเลือกใหม่ ใกล้เคียงธรรมชาติ เพื่อให้สมาชิกมีการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพ ชุมชนทางเลือกเหล่านี้สามารถเป็นตัวอย่งที่เป็นรูปธรรมว่าการดำเนินชีวิตนอกเหนือจากกระแสหลักสามารถเกิดขึ้นจริง หลายชุมชนสามารถเติบโตและอยู่รอดท่ามกลางกระแสการพัฒนาที่เน้นด้านวัตถุในปัจจุบัน

ชุมชนอาศรมวงศ์สนิท : อุดมการณ์และการก่อตั้ง

แนวความคิดการก่อตั้งชุมชนอาศรมวงศ์สนิทเกิดขึ้นในช่วงปีพ.ศ.2518 ซึ่งเป็นเวลาที่สังคมและการเมืองของไทยมีความเปลี่ยนแปลงสูง (โปรดดูตารางวิเคราะห์พัฒนาการของชุมชนอาศรมวงศ์สนิทตามช่วงเวลา) และมีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นมากมาย ทั้งสงครามอินโดจีน การแพร่ขยายของอุดมการณ์สังคมนิยม การปฏิวัติรัฐประหาร การปกครองภายใต้ระบอบเผด็จการทหาร การปกครองในแนวทางอนุรักษนิยมवाद

ในยุคดังกล่าวกลุ่มนักวิชาการและนักศึกษาต่างดำเนินกิจกรรมและแสดงความคิดเห็นกันทั้งด้านการเมืองและสังคมกันอย่างแพร่หลายจนนำไปสู่การปราบปรามผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับการปกครองอย่างรุนแรง นักศึกษาปัญญาชนจำนวนมากต้องหลบหนีและเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

นโยบายของพรรคคอมมิวนิสต์เน้นการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างถอนรากถอนโคน ทำให้ต่อมาปัญญาชนส่วนหนึ่งไม่เห็นด้วยกับนโยบายดังกล่าวและเลื่อมความนิยมในลัทธิคอมมิวนิสต์ แต่ขณะเดียวกันก็ไม่พอใจรัฐบาลเผด็จการจึงหันไปให้ความสนใจกับแนวคิดปฏิรูปสังคมเชิงพุทธของอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ที่เน้นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไปโดยสันติวิธี เน้นการพัฒนาสังคมโดยมีพื้นฐานอยู่ที่พุทธศาสนาและวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย (วิทยากร เชียงกูล, 2533:45) อาจารย์สุลักษณ์และกลุ่มลูกศิษย์สร้างแนวคิดการพัฒนาชุมชนทวนกระแสแบบอาศรมเพื่อเป็นที่ทดลองใช้ชีวิตทางเลือกที่ต่างจากชีวิตในกระแสหลัก และได้ทดลองปฏิบัติจนกลายเป็นชุมชนอาศรมวงศ์สนธิ ซึ่งการดำเนินการก่อตั้งชุมชนอาศรมวงศ์สนธินั้นอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์และกลุ่มลูกศิษย์ได้ร่วมกันร่างเค้าโครงและระบุนวัตกรรมประสงศ์ดังนี้ (ประชา หุตานุวัตร, 2547:คำนำหน้า 8)

1. ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของพื้นบ้าน โดยพยายามฟื้นคุณค่าของสิ่งเหล่านี้ให้กลับมามีความหมายใหม่ในชีวิตทางสังคมที่เปลี่ยนไปแล้ว
2. ค้นคว้าทดลองปฏิบัติกิจกรรมพึ่งตนเองโดยใช้วิธีการทางชีวภาพเทคนิควิทยาที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมไปด้วย
3. ทำกิจกรรมด้านสังคมสงเคราะห์ร่วมกับกลุ่มต่างๆ ที่แนวคิดสอดคล้องกัน

4. จัดสรรบรรยากาศอันสงบในการสัมมนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกลุ่มต่างๆ ที่แนวทางคล้ายกัน

5. แสวงหารูปแบบการชีวิตร่วมกันในวิถีทางแห่งสหกรณ์ โดยวางอยู่บนพื้นฐานแห่งศาสนธรรม และคุณค่าทางขนบธรรมเนียมประเพณีที่เหมาะสม

ชุมชนอาศรมวงศ์สนธิพื้นที่ 34.5 ไร่ ตั้งอยู่ที่รังสิตคลอง 15 จังหวัดนครนายก ซึ่งเป็นแหล่งปลูกและจำหน่ายไม้ดอกไม้ประดับที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทย อาศรมวงศ์สนธิอยู่ภายใต้มูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป การใช้ชีวิตภายในอาศรมวงศ์สนธิเริ่มต้นเมื่อสมาชิกกลุ่มแรกย้ายเข้ามาภายในพื้นที่อาศรมวงศ์สนธิในเดือนเมษายน พ.ศ. 2527 ชาวชุมชนกลุ่มแรกมีจำนวน 6 ชีวิตซึ่งเป็นกลุ่มลูกศิษย์ใกล้ชิดของอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ที่มีอุดมการณ์แสวงหาการดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายและไม่ต้องการตกอยู่ในการครอบงำของความคิดกระแสหลัก

วิถีชีวิตของชาวชุมชนอาศรมวงศ์สนธิมีการเปลี่ยนแปลงตลอดช่วงเวลานับตั้งแต่การก่อตั้งซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของสมาชิกที่อาศัยในชุมชนและปัจจัยต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน ในระยะแรกของการก่อตั้งชุมชน สมาชิกที่เป็นปัญญาชนชนชั้นกลางซึ่งต้องการให้ชีวิตอย่างเรียบง่าย ทำการเกษตรเลี้ยงชีพตามธรรมชาติต้องเผชิญกับความยากลำบากเนื่องจากสภาพพื้นที่ทางกายภาพของอาศรมวงศ์สนธิไม่เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูก และการขาดประสบการณ์ทำกสิกรรม ทำให้สมาชิกต้องเรียนรู้ทั้งการใช้ชีวิตและการทำงานใหม่

กิจกรรมและความสัมพันธ์ของสมาชิกเป็นไปในรูปแบบของการทำมาหากินเป็นหลัก มีการช่วยเหลือและแบ่งปัน การเลี้ยงชีพของสมาชิกในขณะนั้นมาจากการเก็บค่าบำรุงรักษาที่พักรับรองแขกและที่ประชุมสัมมนาซึ่งได้รับเงินทุนสนับสนุนการก่อสร้างจากมูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป ร่วมกับศูนย์พัฒนาศาสนาและวัฒนธรรมแห่งเอเชีย (ACFOD) และโครงการไร่สวนผสมที่ได้รับเงินสนับสนุนจากกองทุนพัฒนาท้องถิ่นไทย-แคนาดา (LDAP) และองค์กร CEBEMO ประเทศเนเธอร์แลนด์ แต่โครงการดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากปัญหาสภาพของพื้นที่และกำลังคนไม่เพียงพอ ความยากลำบากในการใช้ชีวิตในชุมชนทำให้ในระยะเวลาไม่ถึง 2 ปี สมาชิกถอนตัวออกจากชุมชน จนเหลือสมาชิกผู้ก่อตั้งชุมชนเพียง 1 คน

ชุมชนอาศรมวงศ์สนิทในช่วงการปรับเปลี่ยน

ในปี พ.ศ. 2532 เกิดความเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนอาศรมวงศ์สนิท เนื่องจากการปรับปรุงพื้นที่ทางกายภาพ และมีการประกาศเจตนารมณ์สู่สาธารณชนว่า อาศรมวงศ์สนิทจะเอื้ออำนวยสถานที่และจัดกิจกรรมให้คนรุ่นใหม่ที่อยู่ในวงการต่างๆ ได้พัฒนาชีวิตด้วยการศึกษา ปฏิบัติธรรม เจริญสมาธิภาวนา ตลอดจนพบปะพูดคุยกับนักอุดมคติ และแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งจะช่วยให้ถูกกลืนโดยกระแสค่านิยมจอมปลอมของสังคม และมีกำลังในการคิดสร้างสรรค์สิ่งแปลกใหม่ที่เกื้อกูลต่อสังคม รวมทั้งเพื่อแสวงหาทางเลือกใหม่แก่สังคมด้านต่างๆ โดยอาศัยหลักศาสนธรรม วัฒนธรรม และมนุษยธรรมเป็นแกนกลาง

อาศรมวงศ์สนิทจึงปรับเปลี่ยนมาเป็นชุมชนทางเลือกที่เป็นแหล่งบ่มเพาะนักกิจกรรมให้พร้อมทั้งด้านความรู้และจิตวิญญาณเพื่อสร้างสรรค์

กิจกรรมเพื่อรับใช้และเปลี่ยนแปลงสังคม รวมทั้งเป็นชุมชนทวนกระแส ตัวอย่างในการดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายให้สังคมกระแสหลักภายใต้การนำของลูกศิษย์ใกล้ชิดซึ่งอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ได้ส่งให้เดินทางไปศึกษาชุมชนแบบอาศรมทั่วประเทศอินเดียเพื่อเตรียมสำหรับการทำชุมชนทางเลือก (ประชา หุตานุวัตร. สัมภาษณ์. 29 กรกฎาคม 2555) ในยุคนี้นั้นกิจกรรมเพื่อสังคมเข้ามาอาศัยในชุมชนเป็นจำนวนมาก จึงต้องมีการวางกฎเกณฑ์และระเบียบในการอยู่ร่วมกัน โดยมีจุดมุ่งหมายหลัก คือ การเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมคิดและตัดสินใจในเรื่องของชุมชน จนกระทั่งมีการร่างธรรมนูญอาศรมวงศ์สนธิในปี พ.ศ. 2542

อย่างไรก็ดี การอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนย่อมเกิดความขัดแย้งกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเนื่องจากสมาชิกเป็นนักอุดมคติที่มีหลากหลายอุดมการณ์และความเชื่อ เช่น กลุ่มสิทธิมนุษยชน กลุ่มที่เน้นการปฏิบัติ กลุ่มที่ต้องการใช้ชีวิตเรียบง่าย เป็นต้น และยังมีความแตกต่างหลากหลายทั้งเชื้อชาติ ศาสนา อายุ ประสบการณ์การศึกษาของแต่ละบุคคล ทำให้เกิดความเห็นไม่ตรงกันในบางครั้ง โดยเฉพาะระหว่างสมาชิกกลุ่มที่ทำงานด้านโครงการและกิจกรรม (หรือที่มักถูกเรียกว่า สำนักงาน) กับสมาชิกที่ทำงานโดยใช้แรงงาน (เช่น ฝ่ายดูแลสถานที่ บ้านพักสัมมนา โรงครัว)

การจัดการปัญหาความขัดแย้งภายในอาศรมฯ จะเน้นการใช้พลังของที่ประชุมในการตัดสินใจ แต่ในกรณีที่มีการตัดสินใจไม่ลงตัว ผู้นำก็จะมีบทบาทในการแสดงความคิดเห็น (ส่วนบทบาทของอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ นั้นมีในแง่ของการเป็นที่พึ่งของชาวชุมชนในการหาทางออกต่อความคิดเห็นที่แตกต่าง) ซึ่งในเรื่องบทบาทผู้นำในชุมชนนั้น คุณประชา หุตานุวัตรได้ให้

ความเห็นไว้ว่า “การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกับการนำเป็นสองด้านที่ต้องสมดุลกัน ถ้าชุมชนมีคนเติบโตทางวุฒิภาวะมาก การมีส่วนร่วมก็มากไปตามส่วน การนำก็น้อยลง วุฒิภาวะนอกจากจะหมายถึงการเข้าใจชีวิตโดยรวม ยังรวมถึงการเข้าใจวัตถุประสงค์ของชุมชน ตลอดจนหน้าที่การงานของตน และบทบาทของชุมชนต่อสังคมอีกด้วย” (ประชา หุตานวัตร, 2547:28, 232)

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนอาศรมวงศ์สนิทกับภายนอกชุมชนนั้น แบ่งได้เป็นความสัมพันธ์กับชุมชนรอบนอกที่เป็นชุมชนเกษตรกรรม ชาวบ้านมีอาชีพปลูกไม้ดอกไม้ประดับและเป็นแหล่งขายไม้ดอกไม้ประดับที่ใหญ่แห่งหนึ่งของประเทศไทย และความสัมพันธ์กับชุมชนทางเลือกอื่นๆ รวมทั้งเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ

ในช่วงแรกของการก่อตั้งชุมชน สมาชิกหมู่บ้านบุกเบิกที่มีความต้องการใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายมีความสัมพันธ์อันดีกับชาวชุมชนรอบข้างเพราะมีการพึ่งพาอาศัยและขอความช่วยเหลือชาวบ้านละแวกนั้นในการเรียนรู้เพื่อการดำรงชีวิต ชาวบ้านไม่เห็นว่อาศรมวงศ์สนิทเป็นสิ่งแปลกแยกในชุมชน

ในยุคต่อมา เมื่อมีนักกิจกรรมเข้ามาอยู่ในชุมชนมากขึ้น ชาวบ้านมองว่าชาวชุมชนทำในสิ่งที่พวกเขาไม่เข้าใจ และแปลกแยกออกจากชุมชนอื่นๆ มีคนต่างถิ่น ต่างชาติ ต่างวัฒนธรรมเข้าออกตลอดเวลา นอกจากนี้ชุมชนอาศรมวงศ์สนิทยังมีกรณีคิดต่างกับชุมชนใกล้เคียง เช่น การที่อาศรมวงศ์สนิทไม่ยินยอมให้ตัดถนนเข้ามาในพื้นที่

อย่างไรก็ดี ก็ยังมีความสัมพันธ์อันดีระหว่างอาศรมวงศ์สนิทกับชุมชนโดยรอบ เช่น มีโครงการไปสอนอาชีพให้กับเด็กนักเรียนในโรงเรียนละแวกนั้น หรือสนับสนุนงบประมาณ สิ่งของ หรือกำลังคนในการจัดกิจกรรมโรงเรียน และชาวอาศรมวงศ์สนิทบางคนก็มีความสัมพันธ์อันดีกับชาวบ้าน

ในแง่ส่วนตัวบ้าง เช่น สมาชิกบางคนต้องติดต่อซื้อขายสินค้ากับพ่อค้าแม่ค้าในท้องถิ่น

แม้ว่าอาศรมวงศ์สนิทจะไม่ค่อยได้สานความสัมพันธ์กับชุมชนที่อยู่โดยรอบ แต่กลับมีความสัมพันธ์เป็นอย่างดีกับชุมชนทางเลือกอื่นๆ และองค์กรเพื่อสังคมทั้งที่อยู่ภายใต้มูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป องค์กรพันธมิตรและองค์กรเพื่อสังคมอื่นๆ ในฐานะที่อาศรมวงศ์สนิทเป็นแหล่งสนับสนุนการทำงานให้กับองค์กรเหล่านั้นหรือกับชุมชนทางเลือกอื่นที่มีการแลกเปลี่ยนความรู้และการศึกษาดูงานระหว่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดอบรมการออกแบบชุมชนนิเวศน์ (Eco-Village Design Education) ซึ่งจัดติดต่อกันมาถึง 5 ปี (ตั้งแต่ พ.ศ.2550-ปัจจุบัน) ก็ได้รับความสนใจและเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้คนไม่เฉพาะในเมืองไทย แต่มีผู้ร่วมอบรมมาจากทั่วโลก เพื่อเอาแนวคิดและประสบการณ์ไปปฏิบัติจริงในการสร้างชุมชนทางเลือก (นฤมล ไพบูลย์สิทธิคุณ. สัมภาษณ์. 2 กรกฎาคม 2555) โครงการนี้นอกจากจะเป็นการเผยแพร่แนวคิดชุมชนทางเลือกแล้ว ก็ยังทำให้สมาชิกชุมชนได้รู้จักกับเครือข่ายชุมชนทางเลือกทั้งในประเทศและต่างประเทศเพิ่มขึ้นอีกด้วย การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างอาศรมวงศ์สนิทกับชุมชนทางเลือกและองค์กรต่างๆ ทำให้เกิดการพึ่งพากันในด้านต่างๆ เช่น บุคลากรในการฝึกอบรม ฯลฯ

ในช่วงปี พ.ศ. 2551 เป็นต้นมา โครงการพัฒนาต่างๆ ที่เคยใช้สถานที่ภายในอาศรมวงศ์สนิทเริ่มทยอยออกไปจากอาศรมวงศ์สนิท เนื่องจากย้ายกิจกรรมไปยังพื้นที่อื่นหรือสิ้นสุดโครงการ ทำให้สมาชิกอาศรมฯ ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับโครงการนั้นๆ ก็ต้องย้ายออกไปด้วย ส่งผลให้สมาชิกที่ยังอาศัยอยู่ในอาศรมฯ คือ สมาชิกที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการดูแลบ้านพักสัมมนา การดูแลสถานที่ และเจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่ด้านสำนักงาน เมื่อสมาชิก

มีจำนวนน้อยลงจึงยกเลิกสภาชุมชน โดยให้สมาชิกทุกคนเป็นกรรมการ มีอำนาจในการตัดสินใจและแสดงความคิดเห็นร่วมกัน

การเปลี่ยนแปลงของอาศรมวงศ์สนิทในครั้งนี้นี้ส่งผลต่อชุมชนเป็นอย่างมากโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจเพราะรายได้ของอาศรมฯ เหลือเพียงทางเดียว คือ การเป็นที่พักรับแขก สมาชิกในอาศรมวงศ์สนิทที่เหลืออยู่จึงมีประชุมปรึกษากันและมีมติว่าเพื่อจะรักษาอาศรมวงศ์สนิทไว้จะมุ่งเน้นไปที่การทำงาน ลดระดับความสัมพันธ์แบบชุมชนลง โดยใช้แนวคิดผู้ประกอบการสังคมเป็นทางเลือกใหม่ในการดำเนินการของอาศรมวงศ์สนิทตามแบบอย่างบริษัทสยามบ้านดิน หรือ บริษัทสวนเงินมีมา ที่อยู่ภายใต้มูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป

ชุมชนอาศรมวงศ์สนิท – องค์ประกอบและความต่อเนื่อง

จากการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนอาศรมวงศ์สนิท ผู้เขียนสรุปได้ว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนทางเลือกลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้นและดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง ได้แก่

1. การมีอุดมการณ์ที่มั่นคง อุดมการณ์เป็นสิ่งที่ดึงดูดให้สมาชิกมาร่วมกันและปฏิบัติตามวิถีชุมชนเพื่อให้ถึงเป้าหมายที่ชุมชนตั้งไว้ แต่อุดมการณ์ของชุมชนจะต้องแน่วแน่ไม่เปลี่ยนแปลงโดยง่ายซึ่งจะทำให้การดำเนินงานของชุมชนไม่ราบรื่นและสมาชิกเกิดความสับสน อาศรมวงศ์สนิทมีการประกาศอย่างชัดเจนว่าจะป็นชุมชนทวนกระแสที่เป็นแหล่งพักพิงและบ่มเพาะนักกิจกรรมเพื่อรับใช้สังคม แต่ในทางปฏิบัติทิศทางและจุดมุ่งเน้นของอาศรมวงศ์สนิทจะเปลี่ยนไปตามสถานการณ์และสมาชิกที่อาศัย เช่น ในยุคที่นักกิจกรรมเพื่อสังคมอาศัยในชุมชนจำนวนมาก มีการสร้างชุมชน

แห่งการเรียนรู้ที่เข้มแข็ง มีกิจกรรมและวิถีปฏิบัติที่ฝึกให้สมาชิกได้เรียนรู้ และพัฒนาตนเองมากมาย แต่เมื่ออาศรมฯ ถูกปิดตัวทางเศรษฐกิจและสมาชิกมีจำนวนน้อยลงอาศรมวงศ์สนิทก็มีการปรับเปลี่ยนเป้าหมายโดย มุ่งเน้นที่การทำงานเป็นหลักเพื่อให้อาศรมวงศ์สนิทสามารถเลี้ยงตนเองได้ โดยวัตถุประสงค์ที่จะเป็นแหล่งบ่มเพาะนักกิจกรรมและรับใช้สังคมถือเป็น เรื่องรองลงมา

2. สมาชิกชุมชน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญสำหรับชุมชนทางเลือก โดยเฉพาะที่เป็นชุมชนตั้งใหม่ สมาชิกชุมชนส่งผลต่อการดำรงอยู่และความต่อเนื่องของชุมชนเป็นอย่างมาก โดยสามารถแบ่งประเด็นได้ดังนี้

2.1 ความหลากหลายของสมาชิก ชุมชนจงใจก่อตั้งใหม่ มักจะประกอบด้วยสมาชิกที่มีความหลากหลาย เช่น ชุมชนอาศรมวงศ์สนิทที่สมาชิกมีพื้นฐานที่แตกต่างหลากหลายซึ่งทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แต่ก็จะต้องปรับตัวและรับฟังซึ่งกันและกัน ซึ่งหากในชุมชนมีกระบวนการจัดการกับความขัดแย้งได้ดีก็จะทำให้สมาชิกได้เรียนรู้ความคิดที่แตกต่างหลากหลายได้

2.2 ศักยภาพของสมาชิก ชุมชนทางเลือกมักมีปัญหาความสามารถของสมาชิกไม่ตรงกับงานหรือกิจกรรมของชุมชน ชุมชนจึงต้องมีกระบวนการคัดสรรและถ่ายทอดความชำนาญของงานให้กับสมาชิก กรณีของอาศรมวงศ์สนิทเป็นชุมชนที่เน้นการให้โอกาสและถ่ายทอดความรู้ประกอบกับสมาชิกของชุมชนส่วนมากเป็นนักกิจกรรมหรือชื่นชอบการทำงานเพื่อสังคมอยู่แล้ว สมาชิกจึงสามารถเรียนรู้ผ่านการทำงาน ในส่วนงานที่มีลักษณะเฉพาะหรือต้องใช้ความสามารถพิเศษ เช่น ด้านบัญชีหรือ

การเงิน อาศรมวงศ์สนธิใช้วิธีการรับสมัครผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสม และสามารถใช้ชีวิตในแบบชุมชนอาศรมวงศ์สนธิได้โดยผ่านการทดลองใช้ชีวิตในชุมชนระยะหนึ่ง อย่างไรก็ตามหากสมาชิกเข้ามาอยู่ในชุมชนเพราะหน้าที่การงานมากกว่าความสนใจในอุดมการณ์หรือเป้าหมายของชุมชนแล้ว โอกาสที่สมาชิกจะอยู่หรือทำงานให้ชุมชนอย่างเต็มที่ย่อมเป็นไปได้ยากและอาจก่อให้เกิดปัญหาภายในชุมชนอีกด้วย

2.3 การเข้า-ออกจากชุมชนของสมาชิก ในชุมชนที่มีสมาชิกเข้าและออกบ่อยครั้ง ส่งผลต่อกระบวนการทำงานภายในชุมชนที่หยุดชะงักและไม่ต่อเนื่อง เช่น หลายๆ กิจกรรมของอาศรมวงศ์สนธิต้องหยุดไปเพราะขาดคนมาสานงานต่อ อีกทั้งยังทำให้สมาชิกชุมชนที่เหลือน้อยรู้สึกไม่มั่นใจและไม่มั่นคงกับการอยู่ในชุมชนอีกด้วย

2.4 ผู้นำ เป็นส่วนสำคัญของงานที่จะยัดสมาชิกให้เข้ามาในส่วนของอาศรมวงศ์สนธิ ผู้นำที่เข้มแข็งก็มีส่วนสำคัญในการรักษาชุมชนไว้ เพราะถึงจะมีระเบียบ มีเกณฑ์ เช่น ธรรมบัญญัติ (อาศรมวงศ์สนธิ, 2542) แต่ถ้าไม่มีคนเชื่อฟังหรือปฏิบัติตามก็ไม่ได้ผล จะเห็นได้จากยุคที่ชุมชนอาศรมวงศ์สนธิมีผู้นำที่เข้มแข็ง การดำเนินงานและทิศทางของชุมชนก็จะชัดเจนมีการบังคับใช้ระเบียบอย่างมีประสิทธิภาพ

3. การจัดองค์กรที่เข้มแข็งและสร้างหลักการปฏิบัติที่เป็นระบบ ชุมชนทางเลือกส่วนมากมักตั้งกฎเกณฑ์กำหนดให้สมาชิกต้องปฏิบัติตาม

แต่การบังคับใช้ในบางครั้งก็ไม่เข้มงวด ทำให้สมาชิกหลีกเลี่ยงหรือไม่ปฏิบัติตาม ซึ่งการไม่มีกฎเกณฑ์หรือการบังคับใช้อย่างหย่อนยานจะทำให้สมาชิกบางคนไม่สามารถควบคุมตนเองได้ แต่การตั้งกฎเกณฑ์ที่เข้มงวดมากเกินไปก็จะมีสมาชิกอีกกลุ่มที่ตั้งต้นเป็นปฏิปักษ์กับกฎที่ตั้งขึ้นมา ดังนั้นเพื่อให้การทำงานและความเป็นอยู่ในชุมชนมีความราบรื่น ทำให้สมาชิกปฏิบัติงานได้อย่างไม่บกพร่องหรือทำงานอย่างมีความสุขโดยไม่รู้สึกรำคาญบังคับ แต่ละชุมชนจึงต้องหาจุดสมดุลจึงเป็นให้เหมาะสมกับสภาพชุมชนและลักษณะของสมาชิก ดังเช่นอาคารมวงศ์สนธิ ในช่วงเวลาที่สมาชิกอยู่เป็นจำนวนมากชุมชนก็มีการสร้างระเบียบและโครงสร้างการปกครอง ซึ่งกระบวนการสร้างเกิดจากการลองผิดลองถูกจนเป็นที่ยอมรับของสมาชิกจึงทำให้การอยู่ร่วมกันของสมาชิกเป็นไปอย่างราบรื่น

4. ระบบเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง การจัดการเศรษฐกิจภายในชุมชนเป็นสิ่งที่สำคัญของการที่ชุมชนจะสามารถดำเนินต่อไปตามวัตถุประสงค์ได้ ซึ่งเศรษฐกิจนั้นไม่ได้หมายถึงเงินหรือรายได้เพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงความสามารถของชุมชนในการจัดสวัสดิการเลี้ยงดูสมาชิกได้อีกด้วย (นฤมล ไพบูลย์สิทธิคุณ.สัมภาษณ์. 2 กรกฎาคม 2555) ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจเป็นส่วนสำคัญของความอยู่รอดของชุมชน เช่น กรณีของอาคารมวงศ์สนธิ ที่การเปลี่ยนแปลงของรายได้ชุมชนส่งผลให้ต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดและการดำเนินงานของชุมชน เพราะชุมชนไม่สามารถตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจของสมาชิกได้อย่างเพียงพอ และสมาชิกยังคงต้องพึ่งพิงอยู่กับระบบเศรษฐกิจภายนอก ชุมชนที่จะดำเนินการอย่างต่อเนื่องจึงต้องมีการจัดสวัสดิการให้สมาชิกจนสามารถปฏิบัติตามวิถีชุมชนเพื่อให้ถึงเป้าหมาย

ที่ตั้งไว้โดยไม่ต้องวิตกกังวลเรื่องการเงินการอยู่และการถูกบีบบังคับจากความจำเป็นทางเศรษฐกิจ

5. การถ่ายทอดความคิดและอุดมการณ์ไปยังสมาชิกรุ่นใหม่ การถ่ายทอดอุดมการณ์ของชุมชนไปยังสมาชิกรุ่นใหม่ในชุมชนถือเป็นสิ่งสำคัญมากในการรักษาชุมชนไว้ ทำได้โดยการรื้อฟื้นบทบาทของผู้รู้ในชุมชนและสร้างกระบวนการถ่ายทอดให้คนรุ่นปัจจุบันและอนาคต เป็นการผลิตซ้ำจิตสำนึก (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2540:78-84) เป็นการตอกย้ำอุดมการณ์และแนวทางการปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมให้กับสมาชิก ทำให้สมาชิกมีจุดมุ่งหมายและรู้ว่าควรปฏิบัติตนอย่างไรตลอดเวลาเพื่อสืบทอดอุดมการณ์ต่อไป เพราะคนรุ่นที่สองต้องเผชิญกับสังคมกระแสหลัก ถ้าไม่มีการสืบทอดอุดมการณ์ก็อาจจะเปลี่ยนแนวคิดได้

6. การสร้างเครือข่ายอย่างเข้มแข็ง การสร้างเครือข่ายชุมชนอย่างเข้มแข็งทำให้การดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเติบโตได้ ชุมชนอาศรมวงศ์สนธิมีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนทางเล็กรุ่นๆทั้งในด้านการศึกษาดูงานและการจัดอบรมเพื่อเผยแพร่แนวคิดชุมชนทางเล็กรุ่น เช่น การจัดอบรมหมู่บ้านนิเวศน์ และประสานงานกับองค์กรเพื่อสังคมต่างๆ ในฐานะที่อาศรมวงศ์สนธิเป็นแหล่งสนับสนุนการทำงานให้กับองค์กรเหล่านั้น ความสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้อาศรมวงศ์สนธิได้รับประโยชน์เพราะสามารถพึ่งพาชุมชนและองค์กรต่างๆ เหล่านี้ในการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของชุมชนได้

พลวัตของชุมชนอาศรมวงศ์สนิทตามช่วงเวลา

ปี	เหตุการณ์สำคัญ	สมาชิก		การบริหารจัดการ	ความสัมพันธ์ภายในชุมชน	ความสัมพันธ์กับภายนอกชุมชน	จุดมุ่งเน้น
		จำนวน	ประเภท				
พ.ศ.2518	อ.สุลักษณ์ ศิวรักษ์และลูกศิษย์เริ่มแนวคิดสร้างชุมชนที่เป็นสถานที่สำหรับนักกิจกรรมสังคมได้พักผ่อนทางร่างกายและจิตใจเพื่อทำงานรับใช้สังคมและเน้นการใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย						
พ.ศ.2526	ร่างโครงการ อาศรมปริทัศน์ ใช้เค้าโครงเศรษฐกิจเป็นฐานในการสร้างชุมชน แต่ติดปัญหาด้านเงินทุนและการเมือง จึงย้ายมาอยู่ภายใต้มูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป และปรับร่างโครงการอาศรมปริทัศน์เป็นโครงการ อาศรมวงศ์สนิท (ตามชื่อผู้มอบที่ดิน) โดยเพิ่มวัตถุประสงค์ด้านศิลปวัฒนธรรมและศาสนา						
พ.ศ.2527	สมาชิกชุมชนกลุ่มแรกเข้ามาอาศัยในพื้นที่ชุมชน และต่อมาก็เริ่มถอนตัวออกจากชุมชน จนเหลือสมาชิก 3 คน	5 คน	ลูกศิษย์ อ.สุลักษณ์+ครอบครัว	เน้นการใช้ชีวิตและเรียนรู้แบบชาวบ้าน ธรรมชาติ ปลูกผัก จับปลา	เน้นการใช้ชีวิตทำมาหากิน	ความสัมพันธ์ดีกับชาวบ้าน เป็นฝ่ายเรียนรู้จากชาวบ้าน	เรียนรู้การใช้ชีวิตกับธรรมชาติ

ปี	เหตุการณ์สำคัญ	สมาชิก		การบริหารจัดการ	ความสัมพันธ์ภายในชุมชน	ความสัมพันธ์กับภายนอกชุมชน	จุดมุ่งเน้น
		จำนวน	ประเภท				
พ.ศ.2528 - 2529	ได้รับทุนให้ก่อสร้างบ้านพักสัมมนา ทำโครงการไถ่ถอนคนผิด สร้างโรงสี โครงการทอผ้า โครงการห้องสมุด	3 คน	ลูกศิษย์ อ.สุลักษณ์+ครอบครัว	เน้นการใช้ชีวิตและเรียนรู้แบบชาวบ้าน ธรรมชาติ ปลูกผัก จับปลา	เน้นการใช้ชีวิตทำมาหากิน	ความสัมพันธ์ดีกับชาวบ้าน เป็นฝ่ายเรียนรู้จากชาวบ้าน	เรียนรู้การใช้ชีวิตกับธรรมชาติ
พ.ศ.2529 - 2533	สมาชิกถอนตัวออกจากพื้นที่อีก 1 คน จนเหลือสมาชิก บุกเบิกเพียง 1 คน โครงการเด็กแว้นอน มูลนิธิโกมลคีมทอง และผู้ลี้ภัย	ประมาณ 30 คน	สมาชิก บุกเบิก จนท.+ เด็ก โครงการเด็กแว้นอน, ผู้ลี้ภัย ชาวศรีลังกา, อาสาสมัคร		ต่างฝ่ายต่างใช้ชีวิตและทำงานของตน ผู้ลี้ภัยมาช่วยงาน อาสาสมัคร เช่น ดูแลสถานที่ทำงาน	ความสัมพันธ์ดีกับชาวบ้าน เป็นฝ่ายเรียนรู้จากชาวบ้าน	เรียนรู้การใช้ชีวิตกับธรรมชาติ

ปี	เหตุการณ์สำคัญ	สมาชิก		การบริหารจัดการ	ความสัมพันธ์ภายในชุมชน	ความสัมพันธ์กับภายนอกชุมชน	จุดมุ่งเน้น
		จำนวน	ประเภท				
พ.ศ.2529 - 2533 (ต่อ)	<p>ชาวศรีลังกามาใช้สถานที่ในอาศรมวงศ์สนิท</p> <p>พ.ศ.2531 อาศรมฯ ประกาศเป็นชุมชน ทวนกระแส เป็นแหล่งบ่มเพาะนักกิจกรรมเพื่อทำงานรับใช้สังคมและมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่สร้างอาคารในอาศรมฯ</p> <p>พ.ศ.2533 สมาชิกรุ่นบุกเบิกคนสำคัญ</p>				เกษตรกรรม		

ปี	เหตุการณ์สำคัญ	สมาชิก		การบริหารจัดการ	ความสัมพันธ์ภายในชุมชน	ความสัมพันธ์กับภายนอกชุมชน	จุดมุ่งเน้น
		จำนวน	ประเภท				
พ.ศ.2529 - 2533 (ต่อ)	ถอนตัวออกจากอาศรมฯ เพราะต้องการใช้ชีวิตแบบชาวบ้านธรรมดา						
พ.ศ.2535	อาศรมฯได้รับทุนโครงการอาศรมเพื่อชีวิต สังคมและธรรมชาติ โครงการ INEB ย้ายมาใช้สถานที่ในอาศรมฯ อาสาสมัครและผู้ต้องการทดลองใช้	สูงสุด 40 คน	NGOs, นักแสวงหาทางเลือก, ศิลปิน, คนทำงาน	1.มีผู้นำที่มีอำนาจในการตัดสินใจ,ชี้้นำ, กำหนดทิศทาง 2.เริ่มให้สมาชิกมีส่วนร่วม มีการเลือกตั้งกรรมการบริหาร สภา	มีกิจกรรมทำร่วมกัน วันอาศรม การประชุม การภาวนา การกินอาหารร่วมกัน (ครัวกลาง) เกิดความเห็นต่าง >	ชุมชนใกล้เคียง-ชาวบ้านมองอาศรมฯ ว่าเป็นชุมชนที่แปลกไม่เข้าใจงานของอาศรมฯ แต่ชาวบ้านจะ	1.ทำกิจกรรมเพื่อสังคมและกิจกรรมที่เป็นแนวคิดทางเลือก 2. มีผู้นำที่เข้มแข็ง แม้จะพยายามให้ชุมชนมีส่วนร่วม แต่ในความเป็น

ปี	เหตุการณ์สำคัญ	สมาชิก		การบริหารจัดการ	ความสัมพันธ์ภายในชุมชน	ความสัมพันธ์กับภายนอกชุมชน	จุดมุ่งเน้น
		จำนวน	ประเภท				
พ.ศ.2535 (ต่อ)	ชีวิตทางเลือกเข้ามา ในชุมชนจำนวนมาก			ชุมชนมีอำนาจ ตัดสินใจ	ผู้คนมีพื้นฐาน หลากหลาย ความคิดไม่ ตรงกันเช่น ฝ่ายโครงการ กับฝ่ายสถานที่	มีความสัมพันธ์ เป็นส่วนตัวกับ สมาชิกบางคน ชุมชนทางเลือก อื่นๆและ องค์กรพัฒนา	จริงผู้นำก็มี อิทธิพลสูง
พ.ศ.2537	โครงการต่างๆ ทยอย ออกจากชุมชน (หมด งบประมาณและย้าย สถานที่ไปกรุงเทพฯ) เกิดความคิดเห็นที่ แตกต่างระหว่างทีม บริหารและสมาชิก	3-4 คน	NGOs, นัก แสวงหา ทางเลือก , ศิลปิน, คนทำงาน	กรรมการ บริหาร สมาชิก ชุมชนมีอำนาจ ตัดสินใจ	ความขัดแย้ง ระหว่าง สมาชิกทั้งเรื่อง งานและ ส่วนตัว	เอกชน-อาศรม ๆเป็นตัวอย่าง และมีส่วนใน การสนับสนุน องค์กรพัฒนา เอกชน มีการ ช่วยเหลือและ	ทำกิจกรรมเพื่อ สังคมและ กิจกรรม ทางเลือก

ปี	เหตุการณ์สำคัญ	สมาชิก		การบริหารจัดการ	ความสัมพันธ์ภายในชุมชน	ความสัมพันธ์กับภายนอกชุมชน	จุดมุ่งเน้น
		จำนวน	ประเภท				
พ.ศ.2538 - 2550	มีธรรมนูญอาศรมฯ มีโครงการ GLTB ที่เป็นโครงการใหญ่ และระยะเวลาดำเนินงาน 10 ปี ทำให้มีนักกิจกรรมเข้ามาอยู่ในชุมชนเพิ่มขึ้น	สูงสุดประมาณ 40 คน	NGOs, นักแสวงหาทางเลือก, ศิลปิน, คนทำงาน	ธรรมนูญอาศรมฯ2542 บริหารชุมชนโดยคณะกรรมการชุมชน	มีกิจกรรมทำร่วมกันวันอาศรม การประชุม การภาวนา แต่ก็ยังมีปัญหาความขัดแย้ง	แลกเปลี่ยนทั้งด้านความรู้ และการดำเนินกิจกรรม	เน้นการทำกิจกรรมเพื่อสังคม การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ ตลาดวิชา
พ.ศ.2551	โครงการต่างๆ เริ่มทยอยออกไปจากชุมชนเพราะหมดระยะเวลาดำเนินงาน และย้ายไปใช้สถานที่โน	ประมาณ 20 คน	NGOsตามโครงการต่างๆ ,แสวงหาทางเลือก, คนทำงาน	ธรรมนูญอาศรมฯ2542 บริหารชุมชนโดยคณะกรรมการชุมชน	ไม่ค่อยมีกิจกรรมร่วมกัน เนื่องจากสมาชิกน้อยลง และสมาชิก		ถูกบีบรัด ต้องพึ่งพาตัวเองให้ได้ ทำให้พยายามหาทางออก เช่น ลดจนท. ปรับ

ปี	เหตุการณ์สำคัญ	สมาชิก		การบริหารจัดการ	ความสัมพันธ์ภายในชุมชน	ความสัมพันธ์กับภายนอกชุมชน	จุดมุ่งเน้น
		จำนวน	ประเภท				
พ.ศ.2551 (ต่อ)	กรุงเทพฯ สมาชิกชุมชน ส่วนมากจึงย้ายตาม งานออกไปเหลืออยู่ ส่วนมากคือผู้ที่ ทำงานโครงการ บ้านพัก				ส่วนมากอาศัย อยู่นอกชุมชน		เปลี่ยนวิธีการ ช่วยเหลือสังคม
พ.ศ.2554	มีการประชุมภายใน อาคารเนื่องจาก มูลนิธิมีนโยบายให้ อาคารฯ ต้อง สามารถพึ่งพาตนเอง ให้ได้ ประกอบกับ	จนท. 11 คน อื่น ๆ 4 คน	จนท.โครงการ	ในช่วงแรก ดำเนินตาม แบบเดิม ต่อมาคน น้อยลงจึงให้ สมาชิกทุกคน	ไม่ค่อยมี กิจกรรม ร่วมกัน เนื่องจาก สมาชิกลดลง และสมาชิก		

ปี	เหตุการณ์สำคัญ	สมาชิก		การบริหารจัดการ	ความสัมพันธ์ภายในชุมชน	ความสัมพันธ์กับภายนอกชุมชน	จุดมุ่งเน้น
		จำนวน	ประเภท				
พ.ศ. 2554 (ต่อ)	รายได้ของอาศรมฯ มาจากการบริการ บ้านพักเพียงทางเดียว สมาชิกที่ทำงานด้านสำนักงานจึงตัดสินใจลาออกจากชุมชน 5 คน			เป็นกรรมการตัดสินใจร่วมกัน	ส่วนมากอาศัยอยู่นอกชุมชน มีการประชุมชุมชน ประจำเดือน และประชุมงานทุกวันศุกร์		
พ.ศ.2555	ปรับเปลี่ยนจากชุมชนอาศรมวงศ์สนิทเป็น บริการบ้านพักสัมมนา อาศรมวงศ์สนิท	จทท.11คน อื่นๆ 4คน	จทท.โครงการ	สมาชิกทุกคนเป็นกรรมการตัดสินใจร่วมกัน	ไม่ค่อยมีกิจกรรมร่วมกัน เนื่องจากสมาชิกน้อยลงและสมาชิก		อาศรมวงศ์สนิทต้องหารายได้เลี้ยงตนเอง มองว่าหากยังยึดติดกับการเป็นชุมชนอาจเป็น

ปี	เหตุการณ์สำคัญ	สมาชิก		การบริหารจัดการ	ความสัมพันธ์ภายในชุมชน	ความสัมพันธ์กับภายนอกชุมชน	จุดมุ่งเน้น
		จำนวน	ประเภท				
พ.ศ.2555 (ต่อ)					บางส่วนอาศัยอยู่นอกชุมชน มีการประชุมชุมชน ประจำเดือน และประชุมงานทุกวันศุกร์		อุปสรรคในการทำงานและอาจทำให้ดำเนินงานต่อไม่ได้

ชุมชนทางเลือกและนัยยะต่อการพัฒนากระแสรอง

แนวคิดการพัฒนาที่มีการเปลี่ยนแปลงความหมายและจุดมุ่งเน้นไปตามแต่ละช่วงสมัย จากที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาให้ทันสมัยตามรูปแบบตะวันตกที่แพร่หลายไปยังประเทศต่างๆจนกลายเป็นแนวคิดการพัฒนากระแสหลักซึ่งก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา จนเกิดแนวคิดที่ตั้งคำถามกับการพัฒนาดังกล่าวว่าเป็นการพัฒนาที่ถูกต้องหรือไม่ และพยายามค้นหาทางเลือกการพัฒนาในรูปแบบอื่นๆ ในการแก้ไขปัญหาโดยให้ความสำคัญกับสังคม ชุมชน มนุษย์ และการรักษาสิ่งแวดล้อม

ชุมชนทางเลือกก็เป็นหนึ่งในการพยายามค้นหาทางเลือกในการพัฒนา สิ่งที่ชุมชนทางเลือกให้ความสำคัญอยู่ที่การพัฒนาศมาชิกชุมชนให้มีคุณสมบัติที่พึงปรารถนา ซึ่งจะส่งผลต่อการสร้างสังคมตามอุดมคติที่คาดหวังไว้ ชุมชนทางเลือกมีแนวทางการคิด คือ

1. การพัฒนามนุษย์ แม้ปฏิบัติการชุมชนทางเลือกแต่ละแห่งจะมีอุดมการณ์และเป้าหมายที่แตกต่างกัน แต่ก็มีเหมือนกันแง่ของการให้ความสำคัญในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ พัฒนาทักษะและหลักการดำเนินชีวิตร่วมกัน การดำรงความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ ในแง่นี้ ปฏิบัติการชุมชนทางเลือกจึงเป็นการพัฒนาแบบมนุษยนิยม

2. การพัฒนาด้านสังคม การอยู่ร่วมกันในแบบชุมชนจะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันให้แน่นแฟ้น สร้างความไว้วางใจ การสื่อสารระหว่างกัน มีการเสริมสร้างกำลังใจให้แก่กันและกัน พัฒนาทักษะการอยู่ร่วมกับผู้อื่น พัฒนาภาวะผู้นำและการรับฟังความเห็นของผู้อื่น ฝึกให้คิดเรื่องส่วนรวม เกิด

ความเสียสละ การใช้ชีวิตในชุมชนทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ มากขึ้น ในแง่นี้ ปฏิบัติการชุมชนทางเลือกเป็นแนวทางแบบชุมชนนิยม

3. การให้ความสำคัญเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชนทางเลือกมักให้ความสำคัญกับระบบนิเวศ เพราะมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัว และตระหนักว่าหากสิ่งแวดล้อมถูกทำลายจะส่งผลกระทบต่ออย่างมหาศาลกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ในแง่นี้ ปฏิบัติการชุมชนทางเลือกเป็นแนวทางแบบธรรมชาตินิยม

อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ผู้เป็นแรงบันดาลใจในการก่อตั้งชุมชนอาศรมวงศ์สนธิได้กล่าวไว้ในการปาฐกถาไกล่เกลี่ยของในหัวข้อ “มองไปข้างหลัง แลไปข้างหน้าเมื่อชราภาพครอบงำ” ว่า อาจารย์กล่าวได้ว่าอาศรมวงศ์สนธิเป็นแบบอย่างให้เกิดชุมชนทางเลือกต่างๆ มากแห่งออกไปไม่น้อยกว่า 30 แห่ง (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2554:24) การเกิดขึ้นของชุมชนทางเลือกจึงถือเป็นการสร้างสังคมตัวอย่างและสร้างแรงบันดาลใจให้สังคมภายนอกได้เห็นว่าการมีเป้าหมายที่จะใช้ชีวิตที่แตกต่างและการปฏิบัติตามเป้าหมายนั้นไม่ใช่เรื่องที่เป็นไปไม่ได้ แนวคิดและวิถีปฏิบัติของชุมชนอาศรมวงศ์สนธิมีอิทธิพลต่อสมาชิกที่อยู่หรือเคยสัมผัสกับชุมชน สมาชิกหลายคนนำแนวคิดและอุดมการณ์ที่ได้เรียนรู้จากชุมชนไปสร้างสรรค์พื้นที่หรือกิจกรรมของตนต่อไป เช่น คุณ ศิริพร โชติชัชวาลกุล สมาชิกรุ่นบุกเบิกของอาศรมฯ ที่ไปสร้างพื้นที่สวนเกษตรแบบพึ่งตนเอง คือ สวนฝากดิน ที่จังหวัดนครราชสีมา คุณโจน จันได ที่เคยอาศัยในอาศรมฯ และเป็นผู้ดำเนินการหลักในโครงการบ้านดิน ก็ไปบุกเบิกสร้างชุมชนทางเลือกที่สร้างบ้านด้วยดินและทำเกษตรแบบพึ่งตนเอง ชื่อว่า ชุมชนพันพรรณ ที่จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งถือเป็นตัวอย่างที่ดี

ของการขยายแนวคิดการใช้ชีวิตที่แตกต่างจากกระแสหลักและสร้างสรรค์พื้นที่ในแบบที่ตนเองต้องการ นอกจากนี้ยังมีผู้ที่เคยอาศัยในอาคารมวงส์สนิทและนำเอาวิถีปฏิบัติเมื่อครั้งยังอยู่ในชุมชนมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น การภาวนา การฝึกสมาธิ การเลือกรับประทานอาหารที่มาจากธรรมชาติ การเลือกใช้ผลิตภัณฑ์ที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม และการไม่ยึดติดกับวัตถุหรือความสะดวกสบายที่มากับโลกสมัยใหม่

ในหลายประเทศ ชุมชนทางเลือกมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม สร้างเครือข่าย และเผยแพร่ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการก่อตั้ง ดังเช่น เครือข่าย Fellowship for Intentional Community การขยายตัวและสร้างเครือข่ายชุมชน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ซึ่งกันและกันของแต่ละชุมชน ซึ่งจะช่วยสร้างความเข้มแข็ง อีกทั้งยังทำให้แต่ละชุมชนรู้สึกว่าการตัดสินใจที่จะดำเนินชีวิตในรูปแบบที่แตกต่างจากสังคมกระแสหลักและพยายามเสนอทางเลือกให้สังคมไม่ได้ทำอย่างโดดเดี่ยว แต่มีเครือข่ายชุมชนมากมายที่คิดเช่นเดียวกัน ซึ่งหากชุมชนสามารถขยายเครือข่ายไปได้ การสร้างสังคมใหม่ของชุมชนอาจเกิดขึ้นได้จริง

อย่างไรก็ตาม บางครั้งการที่แนวคิดการพัฒนาระเบียงต่าง ๆ ได้รับความสนใจจากสังคมภายนอกเพิ่มมากขึ้น ก็อาจทำให้มีการนำแนวคิดเหล่านั้นไปใช้แบบแยกส่วน หรือเพื่อประโยชน์ระยะสั้น การทำเช่นนี้อาจทำให้เกิดคำถามว่าแนวคิดกระแสรองเหล่านี้จะสามารถเป็นหนทางแก้ปัญหาจากการพัฒนาระเบียงหลักหรือเป็นเพียงเครื่องมือที่ช่วยเติมเต็มส่วนที่

บทพร้อมของการพัฒนาในกระแสหลักที่จะทำให้การเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากการพัฒนากระแสหลักที่ครอบงำสังคมอยู่เป็นไปได้อย่างยิ่งขึ้น

แม้ว่าการปรับกระบวนทัศน์เกี่ยวกับการพัฒนาที่ครอบงำสังคมอยู่ในขณะนี้จะเป็นเรื่องที่ไม่ง่ายนัก การพัฒนากระแสทางเลือกไม่สามารถเข้าไปแทนที่หรือปรับเปลี่ยนโครงสร้างระบบใหญ่ได้ในทันที แต่อย่างน้อยแนวคิดและปฏิบัติการการพัฒนาทางเลือกดังกล่าวก็จะช่วยชะลอความเสียหายที่เกิดขึ้น และเป็นการค่อยๆ เปลี่ยนแปลงทัศนคติ วิธีการคิด และการใช้ชีวิตของคนในรุ่นต่อไปได้

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เขียนขึ้นจากการศึกษาวิจัยเรื่องชุมชนทางเลือก ภายใต้วิทยานิพนธ์หัวข้อ “การศึกษาปฏิบัติการชุมชนทางเลือกในบริบทสังคมไทย” ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากทุนอุดหนุนวิทยานิพนธ์สำหรับนิสิตบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กาญจนา แก้วเทพ. 2538. การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน.โดยถือ

มนุษย์เป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพฯ : สมาคมทอเล็กแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. 2544. **ชุมชนนิยม:ฝ่าวิกฤตชุมชนล่มสลาย.**

กรุงเทพฯ : ชัดเชสมีเดีย.

คอรีน,แม็คคัลพลิน; การ์ดอน เดวิดสัน. 2534. **सानแสงอรุณ สร้างสรรค์**

ชุมชนบนเส้นทางสู่สังคมใหม่. แปลโดย พงษ์ทิพย์ สำราญ

จิตต์. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2540. **บ้านกับเมือง.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นฤมล อุบลทิพย์. 2553. **แกนนำชุมชน / อพม.ทุนทางสังคมกับการ**

พัฒนาคุณภาพชีวิตและชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักมาตรฐานการ

พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

ประชา หุตานุวัตร. 2547. **เรื่องเล่าชาวอาศรม การทดลองใช้ชีวิตใน**

ชุมชนทางเลือก. กรุงเทพฯ : สวอนเงินมีมา.

วิทยากร เชียงกุล. 2533. **ศึกษาบทบาทและความคิดส.ศิวรักษ์.** กรุงเทพฯ

: สำนักพิมพ์ผีเสื้อ.

สุนิสา จำวิเศษ. 2552. **ชุมชนแห่งการเรียนรู้ อาศรมวงศ์สนธิ.** กรุงเทพฯ :

สำนักพิมพ์สวอนเงินมีมา.

สุลักษณ์ ศิวรักษ์. 2554. **มองไปข้างหลัง แลไปข้างหน้า.ใน ไพโรจน์ จะเชิญ**

รัมย์ (บรรณาธิการ), มองไปข้างหลัง แลไปข้างหน้า เมื่อความ

ชราครอบงำ (หน้า8-39). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์.

สุดใจ ทูลพานิชย์กิจ. 2547. **หลักการพัฒนาเศรษฐกิจ.** กรุงเทพฯ :

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อาศรมวงศ์สนธิ. 2542. **ธรรมนุญอาศรมวงศ์สนธิ.** นครนายก : อาศรม

วงศ์สนธิ. (เอกสารไม่มีพิมพ์).

ศาสตราจารย์ ดร. มปป. **ระเบียบปฏิบัติศาสตราจารย์ ดร. นครนายก :**
ศาสตราจารย์ ดร. (เอกสารไม่ตีพิมพ์).

ภาษาอังกฤษ

Pieterse, Jan Nederveen. 2010. **Development theory.** (2nd edition).

London : Sage.

Shenker, Barry. 1986. **Intentional Communities - Ideology and Alienation in Communal Societies.** London: Routledge & Kegan

Paul plc.

สัมภาษณ์

โจน จันได. **สัมภาษณ์.** 11 ธันวาคม 2555.

นฤมล ไพบูลย์สิทธิคุณ. **สัมภาษณ์.** 2 กรกฎาคม 2555.

ประชา หุตานุกัฏ. **สัมภาษณ์.** 29 กรกฎาคม 2555.